

EDITORIÁL

Komunikačný prístup k literatúre – jeho ideologicko-epistemologická či koncepcno- metodologická platforma a pojmoslovie – zaznamenal svoj rozmach v rozmedzí druhej polovice päťdesiatych rokov a prvej polovice sedemdesiatych rokov (s postupne slabnúcim presahom do začiatku osemdesiatych rokov) minulého storočia. Po doznení tohto rozmachu komunikačná vízia v literárnej vede ako celku stratila pečať novátorskej exkluzívnosti: jej emblematické príznaky (metodologické i terminologické) sa sčasti naďalej v ortodoxnom duchu precizovali a rozvíjali, sčasti etablovali ako „samozrejmá“ súčasť literárnovedného myslenia a sčasti sa na ne, pokiaľ neboli majoritne akceptované, prosto zabudlo. Exkluzívne módnou a väčšinou študovanou sa totiž vzápätí stala paradigma postštrukturalistického výkladu postmodernity, ktorá v sémantických intenciách zvýraznených pojmov a konceptu „dekonštrukcie“ nadviazala na komunikačnú paradigmu, pokiaľ ide o ňu, tak, že ju zároveň exploatovala a súbežne s tým ju ironicky podvrátila.

Nech je to už však tak či onak, v každom prípade dnes nemožno stanoviť koncept literárnej komunikácie (mimo úzkeho okruhu jeho ortodoxných prívržencov) ako tému literárnovedného diskurzu samozrejme a bez dodatkov, a to nielen z povrchné „trendových“, ale aj zo seriózne vyargumentovaných dôvodov. Preto číslo *World Literature Studies* pozostáva z príspevkov, ktoré štandardizovaný komunikačný prístup k literatúre prekonajú v niektorom z týchto troch zreteľov:

1. V majoritnom literárnovednom povedomí je predstava o literárnej komunikácii a komunikačnom prístupe k literatúre (na rozdiel od minority, ktorá ho afirmatívne precizuje) spätá s komunikačnými koncepciami, modelmi a terminológiou z čias spomínaného rozmachu. Príklad: na Slovensku sa táto predstava utvárala predovšetkým na základe monografií, zborníkov a terminologických slovníkov z produkcie Kabinetu literárnej komunikácie v Nitre, ktoré v tom čase predstavovali atraktívnu a exkluzívnu lektúru pre väčšinu slovenskej literárnovednej obce, pričom komunikačnú etapu tejto produkcie uzavrela publikácia A. Popoviča (ed.) *Originál – preklad* z r. 1983. Nie je nám známe, že by sa na Slovensku po tomto roku dostala do väčšinového recepčného obehu literárnovednej obce ďalšia publikácia, venovaná explicitne a výlučne komunikačnému prístupu k literatúre. Vzhľadom na túto, zaiste nie nezovšeobecniteľnú recepčnú situáciu sa štúdie v tomto čísle *WLS* prednostne zameriavajú na najvýraznejšie zmeny (inovácie, doplnenia, korektúry), ku ktorým vo výskumnom prostredí, rozvíjajúcom koncept literárnej komunikácie, došlo od času, v ktorom sa v majoritnom literárnom povedomí utvárala väčšinovo štandardizovaná predstava o tejto paradigme.

2. Komunikačný prístup k literatúre je vo svojej ortodoxnom vide geneticky spätý s epistémou (post)pozitivistického scientizmu (ako pôvodnému náprotivku klasicky hermeneutic-

kých, diltheyovsky duchovedných či existenciálnych koncepcií). Istá časť jeho výsledkov (konceptie, modely, termíny) sa však medzičasom stala všeobecne akceptovanou, a teda univerzálnou súčasťou literárnovedného myslenia ako celku. To značí, že sa ujala aj v rámci epistém či paradigiem, ktoré boli ináč s ortodoxnými východiskami (post)pozitivistického scientizmu nezlučiteľné. V prítomnom čísle *World Literature Studies* sa preto nachádzajú aj štúdie, ktoré sa zacieľujú na poznatkový prínos k niektorej z emblematických daností (kategórie, konceptu, termínu, modelu) teórie literárnej komunikácie z pozície, ktorá sa od pôvodného epistemologického backgroundu tejto teórie odlišuje.

3. Komunikačné poňatie literárneho diela malo od počiatku svojich principiálnych oponentov. Na mysl pritom nemáme účastníkov sporov o koncepcné, terminologické či modelové jednotlivosti teórie literárnej komunikácie, ale literárnych vedcov, ktorí sformulovali principiálne výhrady k osnovným východiskám a axiómam teórie literárnej komunikácie (v československom kontexte možno ako príklad uviesť Vladimíra Svatoňa). Do predkladaného čísla *WLS* sme preto v záujme jeho vyváženosti boli pripravení zaradiť aj štúdie, ktoré by klasickému konceptu literárnej komunikácie oponovali z uvedenej subverzívnej pozície.

* * *

Sériu štúdií otvára prednáška Siegfrieda J. Schmidta, jedného z hlavných priekopníkov výskumov literárnej komunikácie v Nemecku. Schmidt sa vo svojej prednáške konfrontuje s Luhmannovou koncepciou systému a komunikácie, poukazuje na úskalia adaptácie Luhmannovej teórie na výskum literárnej komunikácie a navrhuje modelovať sociálne systémy, ako je literatúra, prostredníctvom prepojenia teórie systémov a teórie konania.

Ďalším z pionierov výskumov literárnej komunikácie je Gerhard Plumpe, ktorého príspevok sa týka konceptu komunikácie Niklasa Luhmanna a jeho významu pre teóriu literatúry. Sústreďuje sa pritom hlavne na text prednášky N. Luhmanna z roku 1996 s názvom *Literatúra ako komunikácia* a na pozadí z nej vyplývajúcej argumentácie uvažuje o možnostiach literatúru konceptualizovať ako komunikáciu, a takisto o tom, aký dopad má takýto spôsob uvažovania na teóriu literatúry.

Štúdia erudovaného rakúskeho slavistu Petra Deutschmanna, predstaviteľa mladšej generácie systemikov, kompaktným spôsobom vstupuje do problematiky využitia Luhmannovej teórie systémov a konfrontuje sa s dosahom príslušného pojmového aparátu na modernú spoločnosť. Deutschmann poukazuje na početné pokusy aplikovať Luhmanna na opis literárnych fenoménov, z čoho vznikol vysoko komplexný literárnovedný diskurz. Jeho príspevok sa dá teda vnímať aj ako istý druh redukcie tejto komplexnosti, pričom si autor kladie otázku, do akej miery môže byť reč o systéme umenia, resp. o systéme literatúry viac ako len vágna metafora.

Rozsiahla aplikačná štúdia nemeckej literárnej vedkyne Mirjam-Kerstin Holl opisuje aspekty literárnej komunikácie v dráme *Dantonova smrť* Georga Büchnera. Je príkladom možnosti využitia teórie systémov na opis vzťahu textu a (historického, politického) kontextu. Holl zmysluplne spája pojmový aparát Luhmannovej teórie s teóriami komunikácie Paula Watzlawicka a Friedricha Schulza von Thuna ako aj konceptom kolektívnej/sociálnej pamäte Jana a Aleidy Assannovcov.

Štúdia Romana Mikuláša kontúruje diskurz výskumov literárnej komunikácie v nemecky hovoriacich krajinách štruktúrovaný podľa hlavných aspektov tohto výskumu. Ide o súbor sond, ktoré objasňujú, v čom spočíva prínos systémovo-teoreticky orientovaných štúdií v literárnej vede, resp. aké sú ich limity.

Vilmos Voigt sa vo svojej štúdii zaoberá orálnou literatúrou (oral literature, oral poetry),

pričom kontrastuje tri formy orálnosti: orálnosť všedného dňa, orálnosť folklóru a profesionálnu orálnosť. Autor vychádza z presvedčenia, že ani teória komunikácie a ani teória literatúry sa nezaobídu bez výskumov spomínaných druhov orálnosti.

Štúdia Mariany Čehovej prehodnocuje platnosť lineárnych modelov literárnej komunikácie a literárnu komunikáciu modeluje rizomaticky. Nejde jej o spochybnenie platnosti tradičných modelov literárnej, resp. estetickej komunikácie, ale poukazuje na možnosť skúmať omnoho komplexnejšie štruktúry literárnej komunikácie.

Štúdia Tibora Žilku skicuje zrod komunikačnej poetiky z teórie komunikácie, teórie textu, semiotiky a štylistiky a na podklade týchto teoretických pilierov ukazuje možnosti komunikačnej poetiky obsiahnuť špecifickosť literárnej komunikácie, pričom sa sústreďuje na aktivizujúce prvky literárneho textu, ktoré sa dajú skúmať na všetkých úrovniach textu.

Blok príspevkov uzatvára prehľadová štúdia Kristiána Benyovszkého o peripetiách vývinu semiotiky v Maďarsku.

Lubomír Plesník a Roman Mikuláš